

Zapis: Božidar Trefalt

Grobovi tulijo ...

***Razmišljanje ob knjigi Božidarja Trefalta Mladost, ki to ni bila, 1928-1949
(Zgodba o odraščanju v primežu vojne)***

Čas pred praznikom vseh svetih oz. dnevom mrtvih je pravi čas za urejanje in lepšanje grobov naših najbližjih in najdražjih, pa tudi za obiske grobov žrtev prve in druge svetovne vojne ter osamosvojitvene vojne pri nas. Posebej v tako lepih, sončnih in toplih dnevih, kot so letošnji proti koncu oktobra.

Sorodniki umrlih in padlih te grobove v teh dneh čistijo, prinašajo nanje primerne rože, posipajo beli pesek okrog njih. Tudi to potrjuje, kako se čutijo povezane z v grobovih počivajočimi, čeprav so od njih le še kosti oz. razpadajoča trupla. Živijo v njihovih spominih, delih, predvsem dobrih, kdaj tudi slabih, tistem, kar so pustili za seboj. Vsakdo je kaj: nekateri veliko, drugi manj, tretji malo. O tem bo, pri vernih, vsakdo dajal odgovor Bogu na dan vstajenja, pri nevernih pa se tako s smrtjo vse konča; ostajajo le dela, narejena za časa življenja. Tisto, kar mi je dejal zelo razgledani občan: pomembna so dela. To, kar človek naredi do groba. Zanj gotovo, ker ima težave z vero. Verujoči človek ne meni tako, kajti zanj se začne pravo življenje šele onkraj groba, je tostransko življenje, prizadevanja in delo le priprava oz. vstopnica v posmrtno življenje. Bistvena razlika in izhodišče, o katerem po navadi ne razmišljamo, ker smo tako usmerjeni. Nekateri že od staršev, drugi pozneje pod raznimi vplivi in nazori, tretji, ker so se tako sami odločili. Vsem pa je skupno – življenje. Eno samo. Nove priložnosti za novo življenje na tem svetu ne bomo več dobili. Reinkarnacija je sicer lepa misel, a velik nesmisel, kajti budizem, ki jo zagovarja, ni vera, je predvsem nauk, kako živeti. Naukov pa je veliko. In tudi priložnosti, da premislimo najprej o svojem življenju, potem pa tudi ljudi okrog sebe. Še živih in že umrlih. Meni je v tem pogledu pomagala tudi knjiga **Božidarja Trefalta** z naslovom ***Mladost, ki to ni bila, 1928-1949***, ki jo je izdala založba Družina. Z zgovornim podnaslovom *Zgodba o odraščanju v primežu vojne*.

Pri njej me je posebej pritegnila začetna misel: **ŽIVLJENJE ZNA BITI KRUTO, A ŽIVETI JE LEPO!**

Kako resnično! Pri marsikom je tako tudi danes. Posebej pri ljudeh, ki zelo trpijo zaradi hudih bolezni, nekateri celo umirajo; trpijo pa tudi zaradi sovraštva drugih do njih, škodoželjnosti, požrešnosti, nevoščljivosti, nagajanja, lažnih očitkov, opravljanja in obrekovanja. Vsega tistega, česar je sposoben človek tudi v času miru, kaj šele v vojni.

Kako je bilo takrat, nam nepristransko pove avtor knjige. Eden izmed zapisovalcev usod ljudi pred drugo svetovno vojno, med njo in po njej. Kako zelo boleče se je vojna zarežala vanj za vedno. K sreči jo je preživel, a nikdar ne bo pozabil tega, kar je doživel. Kako tudi bi, če je bilo to v tistih letih, ko si je izbiral življenjsko in poklicno pot in z njo izobrazbo, se odločal glede svoje prihodnosti, pa mu je vse to in drugo onemogočila oz. preprečila vojna. Med njo je vse mogoče. Ob njenem začetku je stanoval v Marijanišču, obiskoval tretji razred gimnazije na Vegovi v Ljubljani, so mu očeta zaprli gestapovci v Škofijske zavode v Šentvidu nad Ljubljano, doživljal je strogost katoliškega internata stiških menihov (Cistercianum), zvedel za krutosti italijanskih okupatorjev in pobijanja duhovnikov, uglednih, izobraženih in pomembnih ljudi (VOS), zaradi česar je iz samoobrambe prišlo do ustanovitve vaških straž; tajno sodelovanje in dogovore partizanov z Italijani in Nemci. Skratka, do bratomorne vojne, revolucije in obračunavanja v Moskvi šolanih in izurjenih ljudi z vsemi, ki jim niso bili pogodu. Vojna je bila kot nalašč priložnost za to. Vedel je že za partizanski pobjedniški pohod družine Mavsar in mučeniško smrt Lojzeta Grozdeta, s katerim je bil skupaj v Marijanišču.

Po kapitulaciji Italije kot 15-letni fant ni vedel, kako bi se prav odločil (starši so bili na Gorenjskem), vodstvo internata pa mu tudi ni znalo ali pa zmoglo pravilno svetovati; v rakovniški katoliški internat so se tudi že pritihotapili pripadniki VOS. Tako se je znašel v vrstah JVvD (Jugoslovanske vojske v domovini), ki je dobivala povelja od generala Draže Mihajlovića, doživel »ognjeni krst« kot pomočnik mitraljezca v bitki s partizani v Želimlju (najbolj ga je šokiralo »histerično vreščanje in preklinjanje partizank«), pri JVvD naredil tečaj za radiotelegrafista (delovali so tajno pod okriljem domobranstva), to nalogo opravljal v zvoniku novomeške župnijske cerkve, veliko bral, med drugim mu je prišel v roke partizanski ciklostirani časopis s pesmijo Slovenija junaška, sovjetska bodeš ti, računal na invazijo zaveznikov v Istri (bil je odločen nasprotnik Nemcev kot soborci), oktobra 1944 s skupino obiskal Berlin, Dresden, Prago in Dunaj), se zanesel na ustanovitev SNV (Slovenske narodne vojske; ustanovljena je bila 4. januarja 1945), se je po koncu druge svetovne vojne pridružil beguncem na avstrijsko Koroško, bil v Vetrinju, od koder so ga Angleži 31. maja 1945 z domobranci in drugimi begunci vrnili v Jugoslavijo. Preživel je strahote partizanskega koncentracijskega taborišča v Šentvidu nad Ljubljano, kjer je 5. avgusta 1945 dočkal pomilostitev ter se, bila ga je, izstradanega, sama kost in koža, vrnil k staršem.

Po vojni ga je najprej v izjavah pri partizanskih oblasteh, nato v javnem življenju, reševala velika prisebnost, da je v pravem trenutku povedal pravi odgovor, sicer ne bi ostal živ, pozneje zelo prizadevno delo v Plavalnem klubu

Triglav, s katerim je dosegal velike uspehe. Za vedno pa mu je ostalo v spominu, kar je doživel kot mlad fant. Strahote druge svetovne vojne. Te so bile tako močne, da jih je, tudi na prigovarjanje drugih, popisal v knjigi.

Prebral sem že veliko knjig o drugi svetovni vojni, tako partizanskih kot domobranskih in drugih, vendar v nobeni še tako jasno povedano, kaj se je dogajalo v Vetrinju pa tudi v taborišču v Šentvidu. V Vetrinju predvsem angleška izdaja domobrancev in drugih beguncev, ko so angleški oficirji za ceno partizanskega umika s Koroškega Titovi vojski prepustili na milost in nemilost begunce (12.600 pobitih v Rogu in drugje) pod prevzeto, da jih bodo prepeljali v Italijo; neodločnost in nesposobnost domobranskega vodstva, da bi se uprlo, ko je že vedelo, kaj se dogaja z domobranci; v Šentvidu pa kalvarijo, kakršno so v prostorih, kjer je danes klasična gimnazija in odmeva molitev in pesem, doživljali vrnjeni iz Vetrinja. Strahote, za katere se niti predstavljati ne moreš, da lahko do njih pride, jih je sposoben človek, Slovenci. In vendar so bile, jih je zagrešil Slovenec. Brat nad bratom, sestra nad sestro, sin nad očetom. Kaj naj bi rekel drugega ob tem, da je sestra, vosovska oficirka, ustrelila brata, pomiloščenega v Šentvidu nad Ljubljano, vpričo matere, ko se je vrnil domov. Kako močno lahko ideologija, sovraštvo in naščuvanost zaslepijo?

Pri nas je to, hvala Bogu, minilo, dobro pa je, da te kdo od časa do časa, kot Božidar Trefalt, brat slavnih Mita in Franeka Trefalta, od časa do časa spomni. Kot nas je nedavno v Kamniku spomnila nekdanja begunka in iskalka političnega zatočišča v Sloveniji Kaldejka Sara Bevc Jonan. Da so še danes begunci med nami, žrtve bratomorne vojne v državah Bližnjega in Srednjega vzhoda. Da so te vojne zelo krute, kot je bila NOB in revolucija na slovenskih tleh. Kako zelo sta bili slednji, potrjujejo spominske plošče 90-tim zamolčanim žrtvam na pokopališkem zidu v Komendi, Plečnikov spomenik žrtvam prve svetovne vojne in mnogi spomeniki žrtvam druge svetovne vojne na partizanski strani v naši občini. Stotine imen je zapisanih na njih. Preveč, veliko preveč za tako majhno občino in župnijo, mali slovenski narod. Vsi so se borili za plemenite cilje – za svobodo zoper sovražnika, okupatorja, hoteli tega pregnati z naših tal, nekateri pa so, ker so bili tako nagovorjeni in naščuvani (vosovci), jih je k temu prisilila obramba lastnih domov in družin (vaški stražarji), uperili orožje drug proti drugemu. Jasno potrdilo in opomin, do česa lahko tudi pride vojna. Zato je prav, da se na vse svete in dan mrtvih ustavimo tudi pred temi ploščami, zmolimo očenaš za tiste, ki so napisani na njih, pa tudi one, ki so krivi njihove smrti, ter za to, da ne bi bilo več bratomorne morije med Slovenci. Knjiga Božidarja Trefalta je jasno in dovolj pretresljivo opozorilo pred njo. Kdor jo bo prebral, mu bo veliko jasneje, kaj vse se je med drugo svetovno vojno in po njej prav do samostojnosti naše male države dogajalo na slovenskih

tleh. Tudi v smislu reka Narod moj spomine hrani, že Prešernovega opomina: Memento mori. Resnice, da grobovi ostajajo grobovi, v njih pokopani zgolj kosti, a duše še kako žive. **Pesnik Oton Župančič** ni kar tako zapisal: Grobovi tulijo, ker je sam to doživel. Mrtve v njih in krive za njihovo smrt je mogoče pomiriti in umiriti le s **prošnjo za odpuščanjem in odpuščanjem**. Šele potem nad grobovi zaveje vetrič umiritve. Nad vsakim grobom, v katerem počiva človek, ki smo mu prizadejali kaj hudega ali pa on nam. Preveč je teh grobov, premalo pa grobov zares dobrih ljudi. Zato živimo v spravi, odpuščanju in resničnem miru. In bodimo dobri do drugega. Potem bomo spreminjali in sčasoma spremenili svet. Kako gre to počasi, lahko vidimo, ko poslušamo poročila z dogajanj pri nas in po svetu. A upanje ostaja. Resnica, ki jo je **Božidar Trefalt** zapisal na začetku knjige. **Da je življenje sicer lahko kruto, vendar je lepo živeti**. To, kar je ob 100. rojstnem dnevu poudaril tudi naš občan in nekdanji partizan **Nande Vode**, izpovedal v knjigi o njem. Da je po vsem dobrem in hudem, kar ga človek doživi in prestane, treba živeti naprej. In si prizadevati za to, da bi bil boljši kot oseba, občan, Slovenec, državljan sveta. Potem je vsem lažje živeti. In, končno, tudi umreti.

Jožef Pavlič